

„A játékos”

Dosztojevszkij 1863 júniusának elején utazik először Nyugatra.* Az első tervezett állomás ugyan Párizs, de amikor Wiesbadenbe ér, Európa egyik kaszinócentrumába, egy szakasztott olyanba, mint a többi német fürdőváros, Baden-Baden, Homburg és Ems, leszáll a vonatról s megkísérti a szerencsés-jét, ruletten, azoknak a csábító leírásoknak engedve, melyeket az orosz lapokban olvasott s melyekről hőse is oly keserűen panaszkodik:

„Nem szenvedhetem a világ összes újságjában, de kivált a mi orosz lapjainkban azt a hízelgő elragadtatást, amellyel tárcáíróink csaknem minden tavasszal két dologról áradoznak: először a Rajna menti városok játékpaltáinak, rulett-termeinek ragyogó pompájáról, másodsor az aranyhalmazokról, amelyek ott állítólag az asztalokon sorakoznak. Pedig a lap tudósítók ezért nem kapnak külön fizetést: merő hízelgésből, szolgálalkúségből írnak így. Mert hiszen ezekben a sivár termekben semmiféle pompa sem látható, és szó sincs róla, hogy az arany halmokban hever mindenfelé: alig néhány darab búslakodik az asztalokon.

* Michel Butor klasszikus írása az *Essais sur les Modernes* című kötetében jelent meg.

** A *Játékos*-ból vett idézeteknél felhasználtuk Devecseriné Guthi Erzsébet fordítását.

Valamivel később Dosztojevszkij – akinek epilepsziás rohamai mind gyakrabban térnek vissza – orvosa tanácsára újabb európai utazás mellett dönt. Tüdőbeteg felesége haladlik, s neki Párizsba kellene mennie barátnőjéhez, Polina Szuszlovához. Mivel az indulás napját mindig halogatja, a hölgy egyre inkább türelmét veszti, majd beleszeret egy spanyol diákba. A feldühödött Dosztojevszkij útnak indul, de Wiesbadenben áthaladva nem képes megállni, hogy ne forduljon vissza és ne engedjen a szerencse csábításának, a ruletten.

Párizsba érve kellemes meglepetés vár rá: a spanyol szakított Polinával; így együtt utazhatnak Itáliába, majd kerülővel térnek vissza Wiesbadenben és Baden-Badenben keresztül, ahol természetesen összes pénzét, amit korábban sikerült megkeresnie, elveszti.

Ezek után merül fel benne az ötlet, hogy a játékról készítsen regényt. Barátjának, Sztrahovnak ezt írja Rómából 1863 szeptember 18-án:

„Jelen pillanatban semmivel nem vagyok készen, de kialakítottam egy (érzésem szerint) eléggé szerencsés történet tervét. Javarészt le is jegyeztem mindenféle papírcetlikre. Sőt már a kidolgozáshoz is hozzákezdtem; ám először is itt nagyon meleg van; másodszor pedig csak egy hetem van Rómában; de ábrándozhatunk-e írásról, amikor egy hetünk van egy ilyen városban, mint Róma? Ez a sok jövés-menés rettenetesen fáraszt. A tárgy a következő: egy típus, az idegenben élő oroszé. Ismeri: a múlt nyáron gyakran írtak újságjainkban a külföldön élő oroszokról. Ezt is beleszövöm majd a regénybe. Amennyire lehetséges, tükröznie kell lelki életünk jelenlegi állapotát. Egy teljesen nyitott jellemű embert festek le, egy számtalan dologban jártas, de mindenben tökéletlen embert. Minden hite elveszett, ugyanakkor fél a hitetlenségtől. Egyszerre lázad fel a tekintély ellen és görbed meg előtte. Azzal vigasztalja magát, hogy úgy gondolja, semmit nem tehet magáért Oroszországban, ezért azután kegyetlenül elítéli mindazokat, akik vissza akarják hívni hazájukba az idegenben élő oroszokat. De nem mesélhetem el itt neked az egészet.

A főszereplő igen eleven, szinte látom magam előtt. A lényegi elem az, hogy minden életerejét, energiáját, hevességét,

vakmerőségét felemészti a rulett. Ő játékos, de nem közönséges játékos, mint ahogy Puskin *Fukar lovagja* sem közönségesen fukar. Ne hidd, hogy Puskinhoz kívánom hasonlítani magam, csak a nagyobb világosság kedvéért hozom fel az összehasonlítást. A hős a maga módján költő; de szégyelli ezt a költészetet, amelynek mélyén ott érzi a hitványságot. A kockáztatni valamit kényszere mégis megemeli a szemében. A történet kizárólag azt a három évet fogja tárgyalni, amíg rulettezett.

Ha a *Holtak háza* úgy vonta magára a közönség figyelmét, mint egy festmény a kényszermunkára ítélt rabokról, akiket azelőtt még senki nem írt le *de visu*, ez az elbeszélés, mint a rulett igen részletes és *de visu* ábrázolása, bizonyára szintén magára vonja majd a figyelmet. Anélkül, hogy számot vetnénk azzal, miszerint az erről szóló elbeszéléseket nálunk mindig is kedvezően fogadták, ezen túl itt van még az, hogy a játékjelenetek egy külhoni fürdővárosban játszódnak és hogy egy idegenben élő oroszról van szó. E részletnek megvan a maga, igaz, másodlagos, de valóságos jelentősége.

Szóval érdekes dolgok ezek. Bízom benne, hogy sikerül majd érzéssel és értelemmel lefestenem őket, nem túl hosszasan.

Van rá esély, hogy regényem nagyon jó legyen. A *Holtak háza* tényleg érdekes volt.

Ez egy fegyházszerű pokol leírása, és én mindent elkövetek, hogy találó formát adjak neki.”

Tervét Dosztojevszkij csak több évvel később valósította meg, sok-sok vándorlás után, azután, hogy nem kevés időt töltött el a német játékasztalok mellett, felesége és bátyja halála után. Hitelezőitől sanyargattatva aláír egy szerződést Sztelovszkij kiadóval összes műveinek kiadásáról, melyben kötelezi magát, hogy 1866 november elseje előtt átad egy kiadatlan regényt, különben minden jogát elveszíti e kiadás fölött s minden eddig felvett pénzt vissza kell térítenie. De minthogy egy másik kiadótól már vett fel előleget a *Bűn és bűnhődés*re, így két külön könyv befejezésére kötelezte el magát a legrövidebb határidőn belül.

1866 június 17-én ezt írja Korvin-Krukovszkaja asszonymak: Különleges és példátlan dolgot fogok csinálni: négy hónap alatt harminc ívet dolgozok ki két különböző regényen, úgy, hogy az egyiket reggel írom, a másikat este; így időre befejezhetem őket... Meggyőződésem, hogy irodalmunkban, sem a múltban, sem a jelenben, senki nem írt olyan feltételek közepe, amilyenek között én állandóan élek; Turgenyev a gondolatába is belehalna."

Hogy ezt az esztelen munkát meg tudja csinálni, barátai tanácsára Dosztojevszkij elhatározza, gyorsíróat alkalmaz: Anna Grigorjevna Sznyitkinát. Neki diktálja le *A játékos* végleges szövegét 1866 október 4-e és 29-e között. Mivel a kiadó, Sztelovszkij éppen elutazott, a kéziratot rendőrbiztosnál helyezik letétbe, aki igazolja a letétbe helyezés időpontját.

November 8-án Dosztojevszkij megkéri Anna Sznyitkina kezét és 1867 február 15-én feleségül veszi.

Tehát amikor Dosztojevszkij nekiáll, hogy kidolgozza a történetét, ez a legutolsó kártyája, amit kijátszhat. A tét: ha a szövegírással nem állja a fogadását, mindent elveszít. A megírás körülményei túlságosan jól illenek ahhoz a témához, amellyel küszködik, ahhoz a témához, amelyről évek óta tervezi, hogy küszködni fog vele, nem pusztán némi pénzkeresés reményében, úgy vélvén, hogy „eladható” ötletet talált benne, olyan ötletet, amely elnyeri az orosz olvasóközönség tetszését, nem, hanem elsősorban abban a reményben, hogy valaminek véget vethet ezzel, mivel e könyv nem más, mint ördögűzés. A megírással tesz kísérletet arra, hogy megzabolázza az őt mindenestül magával ragadó játékszenvedélyt.

Le akarja választani a magáéról azt a személyiséget, aki oly erősen él alkotójában már akkor, mielőtt megelevenedne előttünk e lapokon („szinte látom magam előtt”), meg akar szabadulni a hasonmásától, aki felfalja és elemészt.

Tehát ő az, aki beszél, természetesen, de roppant óvatosan megkülönbözteti magát hőstől, a körülmények nagyon pontos leírásával elkülöníti, leválasztja magáról, azt az eljárást al-

kalmazva, hogy amikor a könyv utolsó soraiban kiszól hozzánk, nem zárja le, hanem felfüggeszti a történetet: „Holnap – holnap mindennek vége!...”, mintegy reménykedve abban, hogy e szavak tökéletesen igazakká válnak majd az ő, mármint Fjodor Dosztojevszkij számára, azaz abban reménykedik, hogy e pillanattól kezdve végre birtokába juthat a sohatöbbé-nem-játszás bölcsességének. A rulett egész fatalizmusát – mely alól ezidáig hiába próbálta meg kivonni magát – rázúdítja erre a bűnbakra, szegény Alekszej Ivanovicsra. Mivel lehetetlen kételkednünk abban, hogy ezeket a szavakat írva csak hitegeti, bizonyos, hogy még jobban odaláncolja és áltatja magát, mint valaha.

Tehát miközben *A játékos* írja, Dosztojevszkij játszik, játszik, hogy megszabaduljon a játéktól, hogy lecsillapítsa, hogy elhallgattassa magában a benne lakozó játékos. Túlságosan is jól tudja: ahhoz, hogy megváltozzon, nem elég önmagát vádolnia. A „másik”, aki benne lakozik, ettől csak erősebbé válhat és fittyet hány észérveire. Igazságot kell tehát szolgáltatni neki: engedni kell, hogy teljes erejével kifejtse vádjait. Ebből természetesen az következik, hogy a vádlott a vádló alakját ölti magára, s hogy abban az ítéletben, mely elháríthatatlanul reá hull a végső számadásnál, mi valamennyien egy kicsit elítéltekké válunk, a tisztességes emberek egy kicsit leleplezettekké, a dolgok egész jelen állapota pedig kérdésessé és megingatottá. Az ördögűzés csak akkor szabadít meg a démontól, ha igazolást találunk rá. Csak akkor tűnik el, ha bukátságában magával rántja illúzióink kicsinyke foszlányát.

Arról van szó, hogy Dosztojevszkij a szemünk láttára, nekünk mutatja fel és fejt ki a játékos pozitív oldalát, e személyiség hozadékát, akire a finom társaság emberei, mint mondja, a „gentlemen”, nem kívánnak rápillantani sem, hisz életmódja számukra oly botrányos, hogy alakját igyekeznek a lehető legkisebbre lényegteleníteni.

„Persze a tökéletes arisztokrata egyáltalán tudomást se venne erről az egész pizsokról, erről az egész csőcselékről, az egész környezetről, a körülményekről. De nem kevésbé távolságtartó az ellenkező módszer sem: igenis, mindenről tudomást szerezni, mindent észrevenni, nézni, sőt figyelni, akár lor-

nyetten át az egész csőcseléket, ám csakis mint látványosságot, amelyet úriemberek szórakoztatás céljából rendeznek és mutatnak be. Akkor az ember maga is a tömegben tolonghat és kedvére nézelődhet, abban a meggyőződésben, hogy ő csak megfigyelő, és semmilyen vonatkozásban nem tartozik a többiekhez. Viszont a túlságos érdeklődés megint csak nem helyes, megint csak nem úriemberhez méltó, mert az bizony olyanfajta látványosság, amely nem érdemli, hogy feszült érdeklődéssel figyeljék.”

Magától értetődik, hogy Alekszej Ivanovics avagy Dosztojevszkij egészen más tapasztalatokról számol be:

„Nekem egyébként úgy tetszett, hogy mindez nagyon is megérdemli a figyelmet, különösen azét, akit nem csupán a kíváncsiság hozott ide, hanem maga is őszintén, jó lelkiismerettel az alja népséghez tartozónak vallja magát.”

Írónk számára rövidesen épp az a tény fogja igazolni a játékos életmódját, hogy a játékos lehetővé teszi a róla, a játékosról szóló regény megírását. De ez az átvitel csak attól a pillanattól fogva működhet, amikor képes lesz a játékban felfedezni az emberi létezés kitüntetett metaforáját, amikor rájön, hogy a játékos előhívja a nem-játékost, hogy az egyiket megfigyelve felfedezhető mindaz, amit a másik eltakart.

A gentlemen azt hangoztatják, hogy a játékos tőlük alapvetően különböző személyiség, olyannyira elszigetelt, olyannyira más, hogy úgy mulatnak rajta, mint egy színelőadáson, anélkül utánozhatják a mozdulatait és a ténykedését, hogy félniük kellene attól, átragad rájuk. Épp ez a radikális elkülönülés készíteti Dosztojevszkijt arra, hogy egy rendkívül hatásos színpadi gépezettel szétrobbantsa a hazugságot.

Ami a rulettgolyóban különös, ami a tekintetek célpontjává teszi, nem más, mint kegyetlenül kiszámíthatatlan mozgása. Az ember képtelen hozzászokni ehhez a gondolathoz, nem állja meg, hogy ne gondolkodjék e mozgás evidenciájának ellenében, hogy ne dolgozzon ki szisztémákat, amelyek persze mind menthetetlenül semmivé foszlanak. Olyannyira, hogy ez az aprócska tárgy elvakítja és elkápráztja, véghetetlen szarkazmusával szinte megbabonázza a szemeket.

A könyv elején rendkívül erős a különbségtétel azok között, akik nyíltan alávetik magukat e megaláztatásnak (ők a játé-

kosok), és azok között, akik azt hangoztatják, hogy mindez nem érhet fel hozzájuk (ők a gentlemen). Ez csapja meg leginkább Alekszej Ivanovicsot, amikor először belép a játéktérbe. Ekkor még nem önmagának játszik, hanem a tábornok lánya, Polina Alekszandrovna helyett. Ő tehát elvben a leírt úriemberek helyzetében van, azokéban, akik közönyösek, még ha játszanak is.

De mivel igen jól tudja, milyen fontos, hogy a fiatal lányt a nyéréssel magához kösse, hagyja, hogy a játék ragálya elragadja. Az a család, akinél szolgál s akik alattomosan játszani küldik, játékosnak nézik, következésképp kétes egyénnek, megtévedtnek; ez a család végső soron pontosan ugyanazt teszi, mint ő; ők is akarattuktól teljesen független eseménytől remélnek pénzt, a nagymama halálától, e várakozás közben pénzt kockáztatnak, mindent feltettek erre a lapra.

A tábornoknak, és mindazoknak, akik körülveszik, eleinte sikerül konzolidált formát mutatni, sikerül elhíttetni, hogy megfontolt emberek. Ugyanakkor betör egy előre nem látott, vagy inkább teljességgel előreláthatatlan esemény, olyan mint a pörgő rulett döntése, amely minden számítást halomba dönt: a nagymama minden előzetes figyelmeztetés nélkül megérkezik, és első dolga, hogy játszani induljon.

A nagymama e pillanattól fogva kaszinóbeli tartózkodásának egész ideje alatt képtelen elszabadulni e szenvedélytől, lehetetlen kiszámítani a mozdulatait, a mozdulatokat, melyeket minden családtag ugyanazzal a mohó tekintettel követ, ugyanazzal a rettegéssel, amivel a játékosok az asztalt körülülik. Éppúgy, mint a pörgő golyócska, amely merő szarkazmus, a nagymama is merő szarkazmussá válik. Megérkezésével a játékasztal világa tökéletesen birtokba veszi a tábornok egész családját. A játékosok és a nem-játékosok közötti különbség nem létezik többé.

Alekszej, aki az öreg hölgyet a kaszinóba kíséri, még megpróbálja, hogy nagyobb óvatosságra intse, de az, csak a saját feje után menve, minden ellenkező tanács ellenére még egyszer a zéróra tesz, s minden várhatósággal szemben – nyer. A tárgyba bevésődött szarkazmus most megszólal, hallhatóvá válik:

„No, mit szólsz!!! – fordult hozzám a nagymama haragos diadallal.”

És Alekszej megjegyzi:

„Én magam is játszottam akkor; ezt abban a pillanatban minden idegszálammal éreztem.” Amiatt, amit látott és hallott, azon alakzat miatt, amit a körülmények létrehoznak, minden ellenvetés, amely addig megakadályozta szenvedélye megszületését, súlyát veszíti.

Dosztojevszkij ugyanis vigyázott arra, hogy Alekszejét ne rakja be egyből a játékosok táborába. Nem elégszik meg annak bemutatásával, amit közönség előtt cselekszik, nyíltan, az erősen megvilágított játékszoba nyers sűrűségében, vagy amit a tábornok udvartartásának többi tagja alattomosan tesz, vagy hogy ami a kaszinó asztalánál történik, az annak a rendszernek a lemeztelenített képe, melyen e jó társaság alapszik, akik eltakarják szemüket a rémes tükör előtt, ügyleteikkel és jussaikkal, hanem azt is láttatni akarja, hogy e rendszeren keresztül egy adott egyéniség, Alekszej vagy Fjodor, miként lép ki a kényelmes árnyékból a kárhozattal teli fénybe.

A felelősség teljesen megosztott, mivel a játék csak akkor válik számára komollyá és kegyetlenné, valódi játékká, amikor mindenestül kiszolgáltatja magát a játékkényszer nyomásának, amikor benne van a nyomorúságban vagy kockáztatja a nyomorúságot, s amikor ezt a nyomorúságot a játék miatt érzett szégyenkezés terheli.

A legnyersebb fényben válik érzékelhetővé a kapcsolat a tisztelet és a pénz között, az a paradoxális homály, amely e pénz eredetét többnyire körülengeli. Amikor Alekszej valóban beszáll a játékba, ezt megaláztatásában teszi, azért, mert a tábornok elzavarta, s mert látja, hogy a tisztelet milyen gyorsasággal szerezhető vissza rulettasztal körül azzal a summával, amit a golyócska osztogat.

Hiszen a jóhír ugyanakkor pártol el az embertől, amikor a szerencse, ezért a balszerencsés játékos nem találhat másutt gyógyírt, csak magában a rulettben. Csak egyetlen eszköz létezik arra, hogy kellő gyorsasággal visszaszerezzük azt a pénzt, amely megment a megaláztatástól: az utolsó vasig meg kell kísérteni az esélyt.

Ez azzal jár, hogy a játék végzetessé válik annak számára, aki átengedi magát neki, aki vakító egyértelműséggel nyugtázza, hogy néhány óra alatt társadalmi helyzete megváltozik, hogy már igazából nem ugyanaz az ember azok szemében, akik kilépni látják a kaszinóból, aszerint, hogy veszített vagy nyert-e.

Egy olyan társadalomban, amelyben a tisztelet ennyire a pénz függvénye, anélkül, hogy bárki is érdeklődne eredete felől, mivel a játékasztal az egyedüli hely, ahol igen kevés idő alatt sok pénzt lehet nyerni, azt mondhatjuk, hogy ez a megalázottak egyedüli menedéke. A gentlemen, akik maguk így nem játszanak (csak akkor kezdenek el igazából játszani, ha gazdagságukat veszély fenyegeti), ők kényszerítik azokat, akik egyre lejjebb csúsznak, akik érzik a nyomorba való süllyedéssel járó szégyen közeledtét, hogy ehhez a végő eszközhöz folyamodjanak, amelyet elítélnék, és amelyről tenni sem akarnak, ha vissza akarják szerezni becsülésüket; ám ez a végső eszköz csapda, délibábos mocsár, amelybe ezek a kiszolgáltatott kincskeresők csaknem mindig belesüllyednek, s amely menthetetlenül elnyeli őket.

Látható, miért volt kézenfekvő Dosztojevszkij számára az összehasonlítás a rulett és a fegyház között. A játékosok, az igazi játékosok nem önszántukból jönnek ide: azok a gentlemanok készítették idejönni őket, akik mindebben csupán szórakozást látnak; e gentlemanok, lácolják őket ehhez kerékéhez, mert az a bűnük, hogy sorscsapásokat kell elviselniük..

Azért játszik, mert maga is játék.

Játszanak vele, kijátsszák őt, játszatják. Alekszej csak azért megy be a kaszinóba, mert Polina, a tábornok lánya, aki meghalna szégyenében, ha neki magának kellene játszania, azzal bízta meg, hogy játszon helyette, azután a nagymamát kíséri el, s így válik ebben az eleven rulettben a tábornok egész családjának, udvartartásának megbízottjává.

Mindenki e kör felé lökdösi, taszigálja, amelyből már akkor sem léphet ki többép, ha nyer: ez a jogtalan pénz, amely oly nagy tisztelettel ruházza fel, teljesen elszakítja attól, aki aze-lőtt volt: véglegessé teszi azt a törést, amelyet a megaláztatás csak elkezdett.

Akit tisztelnek, az ugyanakkor nem ő, csak ennek a véletlenül, az égből vagy a pokolból hullott summának a hordozója, anélkül, hogy a legcsekélyebb történet, a legcsekélyebb tulajdonlás, a legcsekélyebb birtoklás hozzákapcsolná. Sikerét egyszerűen nem tudja felhasználni önnön megerősítésére, arra, hogy stabilizálja személyét, helyet foglalva a „jó társaságban”, mivel e pénz eredete a „jó társaság” szemében, akik megnyitották ajtaikat előtte, teljesen érdektelen, s a külső világnak ez az ítélete érthetetlen a számára. Akarata bizonyos értelemben eleve halálraítélt: ő az, aki önmaga számára megjósolhatatlan mozgású golyócskává vált.

Elmegy a tábornokhoz. Mindenki azt gondolhatja, és ő azt is gondolja, hogy megtelepedhet ebben a rekeszben:

„Hanem... hanem ekkor rendkívül különös és ostoba dolog történt.

A tábornokhoz siettem, mikor az ő lakásától nem messze kinyílt az ajtó, és valaki szólított. Madame veuve Cominges volt az, Blanche kisasszony utasítására hívott. Bementem Mademoiselle Blanche-hoz.”

A golyó a szomszédos rekeszben állt meg, és ezzel a francia lánnyal együtt fogja elpazarolni azt a pénzt, amellyel amúgy sem tudott volna mást kezdeni, mint belevágni annak a világnak a képébe, amely ezt a pénzt odavetette neki.

„Életem kettéhasadt, de tegnap óta megszoktam, hogy mindent egy lapra tegyek fel.”

Mert a játék nem pusztán a pénzkapcsolatok és a tekintélyelvű kapcsolatok képe (ez utóbbiak Dosztojevszkij szerint egyre inkább az előbbiekre korlátozódnak Nyugat-Európában); hatalma kiterjed általában az emberi kapcsolatok megvilágítására, különösen a férfiak és nők közötti viszonylatokra, és végső igazolását a szerelem metaforájaként találja meg nála: csak akkor remélheti, hogy szakíthat a játékasztal fogadásával, ha házasság fogadalmával helyettesíti, mely csak árnyéka amannak.

Mindent összevetve az, hogy Alekszej megindul a játéktér felé, elsősorban azért következik be, mert Polina játszik vele. Az életét tette fel rá, s ez olyan tett, mely túlmegy minden észszerű megfontoláson.

„Legutóbb a Schlangenbergen azt mondta, hogy egyetlen szavamra kész fejest ugrani a szakadékba, pedig az legalább ezer lábnyi mélység. Valamikor majd ki is mondom azt a szót, pusztán azért, hogy lássam, miképpen tud megfizetni valamiért, és biztosíthatom, én hű maradok önmagamhoz.”

Megígérte, hogy engedelmeskedik neki, s amikor a nő megkéri, játékból, hogy sértse meg a német bárót, az ígéret lesz oka nagy megaláztatásának. A nő az, aki újra rázárja a játék börtönének rácsát, és mivel ő maga is játszik, a francia ficsúrtól átpártol az angol gentlemanhoz és őhöz: ezért képtelen kihúzni őt ebből a gödörből. Alekszej vesztett ezen a játékon, ez kárhoztatja őt másokra.

Dosztojevszkij lánya, Aimée a visszaemlékezéseiben kiemeli azt a szoros viszonyt, amely apja életében a játékszenvedély és az igazi Polina között fennállt:

„Dosztojevszkij már első európai útja során ismerkedett a rulettel, sőt jelentős összeget nyert. Kezdetben a játék meglehetősen hidegen hagyta. Csak a Polina társaságában megtett második útján kerítette hatalmába a ruletszenvedély.”

Hogy a könyv végén Alekszej nem menekül meg, és alámerül a játék poklában, annak az az oka, hogy egyedül van, ama szeszélyes és távoli ragaszkodás ellenére, amelyet Polina irányába tanúsít. Dosztojevszkij pedig, miközben a megfogalmazással bajlódott, egy másik asszonyra tette meg tétjét: arra az Annára, akit gyorsíróként alkalmazott s akit három hónappal később feleségül vett. Amikor az utolsó pontot is kiteszi, amikor a rendőrbiztosnál letétbe helyezi a kéziratot, azt reméli, hogy szerencsétlen alteregóját bezárta abba a ketrecbe, amelyet készített neki, ő maga pedig kiszabadulhat belőle.

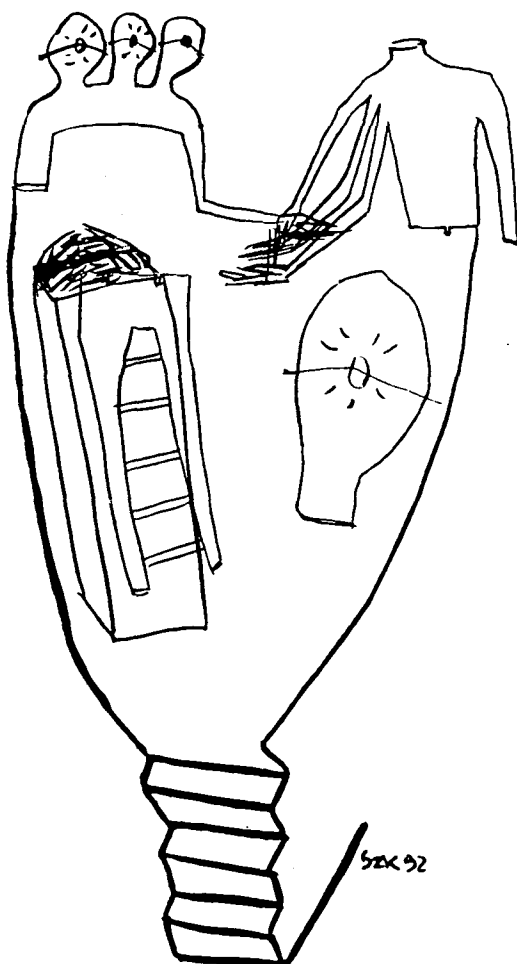
Mégis, két hónappal később, az adósok börtönének fenyegetésében el kell menekülnie Oroszországból. Drezdában, betegen, nyomorúságosan és számkivetve nem bírja ki, hogy ne utazzék el Homburgba, és játékos-élete újrakezdődik. Ez az élet egészen 1871-ig tart. Április 28-án levelet ír feleségének Wiesbadenből, miután az összes pénzt elvesztette, amit felesége küldött:

„Ánya, Ánya, ne feledd, hogy én nem vagyok gazember, csak egy szenvedélyes játékos; de azt se feledd, hogy ennek a káprázatnak egyszer s mindenkorra vége... Úgy érzem, megszabadultam ettől a lázálomtól...”

Tényleg nem játszott többé. Az ördögűzés végül megalkotta művét.

Párizs
Szeged–Pécs

Michel Butor
fordította: Szigeti Csaba

Szija Kamilla